

Nr 18.

Ankom till riksdagens kansli den 31 januari 1936 kl. 2 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inköp för statens räkning av gatsten jämte två i ämnet väckta motioner.

(4:e avd.)

I en till riksdagen avlåten, den 3 januari 1936 dagtecknad proposition, nr 20, har Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för samma dag föreslagit riksdagen medgiva, att av de under budgetåret 1935/1936 inflytande automobilskattemedlen må under samma budgetår användas ett belopp av högst 2 miljoner kronor till inköp av gatsten för statens räkning i huvudsak på det sätt, som av departementschefen i statsrådsprotokollet angivits.

I sammanhang med Kungl. Maj:ts förevarande förslag har utskottet till behandling förehåft två lika lydande motioner, väckta den ena, nr 69, inom första kammaren av herr *T. Nilsson* m. fl. och den andra, nr 173, inom andra kammaren av herr *J. W. Mårtensson* m. fl., i vilka motioner hemställts, att riksdagen måtte till inköp av gatsten för statens räkning enligt de grunder, som av Kungl. Maj:t föreslagits, bevilja ett belopp av 4 miljoner kronor samt besluta, att av detta belopp 2 miljoner kronor skola utgå av de under budgetåret 1935/1936 inflytande automobilskattemedlen och 2 miljoner kronor av de under budgetåret 1936/1937 inflytande automobilskattemedlen.

Kungl. Maj:ts förevarande framställning är grundad på ett på föranledande av föredragande departementschefen av *väg- och vattenbyggnadsstyrelsen* den 5 december 1935 avgivet förslag om lämpligaste sättet för upphandling av gatsten, förslagsvis till ett sammanlagt belopp av 2 miljoner kronor.

Efter att hava framhållit lämpligheten av att genom statsbeställningar bereda fortsatt sysselsättning åt stenarbetare samt att för ändamålet av automobilskattemedel ställa 2 miljoner kronor till förfogande har *departementschefen* anfört bland annat följande:

Vad angår sättet för verkställande av ifrågavarande upphandling har väg- och vattenbyggnadsstyrelsen föreslagit, att inköpen skola organiseras på i huvudsak samma sätt som de under åren 1931—1933 verkställda och att även i övrigt de då meddelade bestämmelserna i stort sett skola tillämpas. I enlighet härmed skulle enligt styrelsens förslag tillsättas en av fem personer bestående steninköpskommitté, sammansatt på sätt i det föregående angivits. För den upphandling i mera begränsad omfattning, varom här är fråga, kan det, med hänsyn till erfarenheter från de tidigare sten-

upphandlingarna, emellertid möjligen visa sig tillräckligt, att inköpskommittén består av tre av Kungl. Maj:t utsedda ledamöter, av vilka en är opartisk ordförande och de övriga representanter för företagare respektive arbetare. Kommittén skulle hava till uppgift att besluta om statsbeställningens fördelning mellan de olika industriföretagen samt med dessa träffa avtal om villkoren för beställningarnas utförande. Beställningarna böra uppenbarligen så placeras, att de i möjligaste mån fylla sitt arbetslöshetslindrande syfte samtidigt som det måste tillses, att stenen blir av tillfredsställande kvalitet. Av naturliga skäl bör den övervägande delen av beställningarna lämnas till företag i Bohuslän och Blekinge, och det torde vara önskvärt, att sysselsättning företrädesvis beredes sådana arbetare inom stenindustrien, som hava svårigheter att övergå till annat yrke. Jag förutsätter, att kommittén skall samråda om hithörande frågor såväl med vederbörande centrala och lokala arbetslöshetsorgan som med väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, vilken styrelse bör, liksom hittills varit fallet, omhändervärd den upphandlade gatstenen.

Vad beträffar inköpspriset vid beställningarna är det såsom väg- och vattenbyggnadsstyrelsen framhållit av vikt, att detta icke upptages till högre belopp än respektive företags självkostnader. Med hänsyn till angelägenheten av att ifrågakvarnande arbeten icke fördröjas torde någon mera ingående undersökning härutinnan knappast bliva möjlig och synes icke heller oundgänglig med hänsyn till att material för frågans bedömning blivit tillgängligt i samband med beviljandet av förutnämnda statslån.

Kostnaderna för kommitténs verksamhet torde i likhet med kostnaderna för den tidigare steninköpskommittén böra bestridas med anlåtande av de för upphandlingen beviljade medlen.

Närmare bestämmelser om ifrågakvarnande upphandling torde det liksom vid tidigare beställningar få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela.

Vad slutligen beträffar det av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen berörda spörsmålet om den framtida användningen av de för statens räkning upphandlade gatstenspartierna ansluter jag mig till styrelsens uppfattning, att dessa endast undantagsvis böra försäljas. Lämpligast synes vara, att inköpt gatsten lagras för att i sinom tid användas för stensättning i statlig regi eller eljest genom statens försorg. Företrädesvis torde dylika arbeten böra utföras, då läget på arbetsmarknaden påkallar igångsättande av allmänna arbeten till motverkande av arbetslöshet. I likhet med väg- och vattenbyggnadsstyrelsen anser jag det därför riktigt, att för staten kostnadsfri lagring av inköpt sten om möjligt avtalas för längre tid än som skedde vid de tidigare steninköpen, då sådan lagringstid enligt de träffade avtalen var fem år.

Med hänsyn till förevarande ärendes brådskande natur vore det önskvärt, att detsamma bleve föremål för behandling redan på ett tidigt stadium av riksdagens arbete.

Utskottet.

Den svenska stenindustrien var tidigare i huvudsak inriktad på export. Dess nuvarande betryckta läge har främst sin orsak i de exportsvårigheter, som den allmänna världskrisen dragit med sig. Den svenska gatstenen står för närvarande så gott som helt undanträngd från sin stora exporthuvudmarknad Tyskland, där den i stället ersatts av gatsten från tyska stenbrott. Värdet av den till Tyskland utförda gatstenen, som år 1927 uppgick till över 8 miljoner kronor, hade år 1934 sjunkit till allenast 175,000 kronor.

Även på andra länder, Holland, Belgien, Frankrike, England, Argentina

o. s. v., har — delvis genom liknande extraordinära statsingrepp — starkt hämmats den avsättning, för vilken annars stora naturliga möjligheter föreläggat och alltjämt borde föreligga. Den svenska totala gatstensexporten, som år 1927 utgjorde över 16 miljoner kronor, hade år 1934 sjunkit till 3.4 miljoner och år 1935 än ytterligare till allenast 1.8 miljoner kronor.

Om än till sina verkningar ej så vidsträckta som de exportsvårigheter, varav exempelvis det svenska jordbruket drabbats, är det uppenbart, att avsättningshämningar av en sådan skärpa måste starkt återverka på den därav berörda befolkningens levnadsbetingelser. Den tidigare av stenföretagen starkt eftersatta hemmamarknaden har endast obetydligt kunnat ersätta de utländska marknader, varifrån den svenska gatstenen för närvarande står utestängd.

Antalet till stenindustrin hänförliga arbetare synes visserligen efterhand hava betydligt minskats. I propositionen uppskattas antalet arbetare till allenast inemot hälften mot tidigare under högkonjunkturåren 1927—1929. På grund av stenindustriens betryckta läge bör denna avgång självfallet hälsas med tillfredsställelse. Trots den betydande avgången uppskattas arbetarna vid stenindustrin alltjämt till omkring 6,500. Av detta antal beräknas enligt propositionen allenast 2,300 för närvarande hava sysselsättning, därav 1,200 vid arbeten, som endast kunnat hållas i gång på grund av särskild statskredit, avseende tillverkning av sten för export. Sistnämnda arbeten beräknas emellertid upphöra i och med utgången av instundande februari månad.

Även under mera normala förhållanden har stenhuggarnas arbetsförtjänst varit låg. De hårt nedpressade arbetsinkomster, som erbjudits vid de tidigare statsbeställningarna, torde hava verkat än ytterligare starkt avhållande från att där söka arbete annat än i fall av hårt nödtvång. Den högsta månadsförtjänsten enligt de tidigare kontrakten mellan staten och stenfirmorna har varit satt till 130 kronor för familjeförsörjare och 100 kronor för ungdomar. Denna maximiinkomst har dock endast i begränsad utsträckning uppnåtts. Vad Blekinge beträffar hava för övrigt arbetarna själva i visst läge gjort framställning om sänkning av ackordsförtjänsten för att desto flera skulle kunna beredas arbete. På den yngre befolkningen med dess större rörlighet och frihet i fråga om yrkesval läser i varje fall ett i förhållande till det synnerligen tunga arbetet så blygsamt vederlag ej kunna utöva lockelse. De, som alltjämt söka hålla sig kvar inom stenindustrin, torde i främsta rummet vara vissa äldre yrkeskunniga arbetare, främst sådana, som stå bundna som egnahemsägare.

Det måste hållas i minnet, att den arbetslöshet som sålunda alltsedan år 1930 rått bland stenarbetarna främst varit lokaliserad till ett antal redan förut ekonomiskt hårt beträngda kommuner inom Västkusten och Blekinges mest karga kusttrakter. Även andra trakter av landet, exempelvis vissa delar av Kalmar län, ha haft kännning av denna arbetslöshet.

Krisläget inom stenindustrin måste alltså alltjämt betraktas som ytterst allvarligt och överhuvud sådant, att staten ej kan undandraga den sitt fort-

satta stöd. En lämplig form för statshjälp anser utskottet vara den i propositionen föreslagna, nämligen fortsatta statsbeställningar av gatsten, främst smågatsten, avsedd att efterhand användas för statliga vägbeläggningsarbeten, i huvudsak av sådan beskaffenhet, att några stenbeställningar ej härigenom undandragas den allmänna marknaden. Ifrågavarande stenbeläggningsarbeten skulle enligt propositionen företrädesvis utföras först i den mån läget på arbetsmarknaden så påkallade. I sådant syfte har ifrågasatts en utsträckning av den med stenfirmorna överenskomna längsta lagringstiden från nuvarande 5 till 10 år. Enligt utskottets mening bör emellertid jämsides med nämnda beredskapssynpunkt beaktas önskvärdheten av att stenlagren må inom rimlig tid kunna komma till nytta.

I propositionen föreslås att ifrågavarande anslag bestämmes till 2 miljoner kronor. I likhet med motionärerna måste utskottet finna ett dylikt anslagsbelopp alltför knappt tilltaget. Visserligen skulle genom detta anslag möjliggöras upphandling av ytterligare cirka 550,000 kvadratmeter smågatsten, en kvantitet som motsvarar omkring 9 mil vägar och cirka 150,000 dagsverken vid stenbrotten, d. v. s. sysselsättning åt 600 arbetare under ett år, om man räknar med 250 årliga dagsverken per arbetare. Särskilt för att lindra övergången för de cirka 1,200 arbetare, som på sista tiden haft sysselsättning endast tack vare förutnämnda statskredit till stenindustrifirmorna, vill emellertid utskottet tillstyrka, att ett belopp av 3 miljoner kronor nu av riksdagen beredes. Utskottet förutsätter därvid, att Kungl. Maj:t, om ytterligare statshjälp i nu föreslagen form visar sig oundviklig, framlägger förslag här om för riksdagen.

De allmänna riktlinjerna som i propositionen angivits för ifrågavarande stenbeställningar hava ej givit utskottet anledning till erinran. Utskottet vill emellertid framhålla angelägenheten av att fordringarna på en fullgod kvalitet alltjämt strängt upprätthållas. Vid de blivande stenbeställningarna bör också i möjligaste mån iakttagas, att dessa rättvist fördelas å de olika gatstendistriktet i förhållande till deras antal arbetslösa gatstensarbetare.

Under återopande av vad sålunda anförts hemställer utskottet,

att riksdagen, i anledning av Kungl. Maj:ts förevarande proposition och motionerna I: 69 och II: 173, må medgiva, att till inköp av gatsten för statens räkning må användas ett belopp av 3,000,000 kronor, att utgå med 2,000,000 respektive 1,000,000 kronor från de under budgetåren 1935/1936 och 1936/1937 inflytande automobilskattemedlen.

Stockholm den 31 januari 1936.

På statsutskottets vägnar:

ANDERS ANDERSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Carlsson* i Gävle, *Olof Olsson*, *Nilsson* i Malmö, *Bergqvist*, *Nilsson* i Gränebo, *Svensson* i Kompersmåla, *Borell*, *Sandén*, *Lindström*, *von Heland* och *Bäcklund*, samt

från andra kammaren: herrar *Anderson* i Råstock, *Jansson*, *Strindlund*, *Törnkvist* i Karlskrona, *Eriksson* i Stockholm, *Jeppsson*, *Andersson* i Höör, *Persson* i Falla, *Jonsson* i Eskilstuna, *Nilsson* i Hörby, *Aronson* och *Olsson* i Staxäng.

Reservation

av herrar *von Heland*, *Strindlund*, *Persson* i Falla och *Nilsson* i Hörby, som ansett, att utskottet bort hemställa om bifall till Kungl. Maj:ts förslag.
